

CONSEMĂRI LEXICO-GRAMATICALE

de

Dumitru CRAȘOVEANU și Raluca A. FLOREA

În rândurile care urmează am dori să supunem atenției cititorilor noștri câteva reflecții prilejuite de felul în care sunt întrebuințate unele verbe în exprimarea actuală.

Dintre acestea, primul pe care îl avem în vedere este **a demara**, împrumutat din limba franceză - *démarrer*. Este folosit frecvent, ca verb – precizăm – intransitiv, atunci când e vorba de autovehicule, motoare etc., el însemnând "a se pune în mișcare, a porni" (cf. *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), București, 1975, s. v.). Suplimentar, semnalăm, doar în treacăt, că în legătură nemijlocită cu această semnificație a lui *a demara* se află un termen tehnic de strictă specialitate, și el frecvent azi din motive lesne de înțeles, și anume *demaror* (< fr. *démarreur*) – "dispozitiv sau aparat care pune în mișcare un motor" (cf. *Dicționar de neologisme* (DN), ediția a III-a, București, 1978, s. v.).

Printr-o comparație, sugestivă, verbul *a demara* a fost preluat, tot cu valoare intransitivă, în limbajul sportiv, unde – cu referire la un alergător – are înțelesul "a-și lua avânt, a porni în viteză (într-o cursă)" (cf. DEX, s. v.). Enunțuri ca acestea: "Concurența noastră *a demarat* irezistibil", "Fotbalistul X *demarează* pe aripa dreaptă", "Echipa *a demarat* promițător la începutul campionatului" etc. au devenit formulări de rutină în transmisiunile sportive la radio și TV sau în rubricile și paginile gazetărești cu acest profil.

Același verb, *a demara*, este menționat, însă, și cu valoare tranzitivă (de fapt tocmai valoarea sa originară), una mai veche, de asemenea specializată, deci și mult mai restrânsă și aproape pierdută azi pentru uzul comun, definită lexicografic astfel: "a dezlega odgoanele unei corăbii (în vederea plecării)" (cf. DEX, s. v.). Ceea ce trebuie remarcat de această dată este că în exprimarea actuală verbul în discuție câștigă teren tocmai prin întrebuințarea lui cu *această* valoare, *tranzitivă*, inițial – spuneam – limitată, bine circumscrisă. Citim și auzim tot mai frecvent formulări de felul acestora: "Constructorii *au demarat* lucrările", "Mecanicii *au demarat* reparațiile utilajelor", "În curând *vom demara* însămânțările de toamnă"

etc. etc. Nu-i greu de observat, desigur, că astfel de enunțuri au fost (și sunt) posibile, în bună măsură, și pentru că *a demara* a fost perceput sau simțit – în chip totuși curios – ca echivalent semantic, ca sinonim al verbului, tot tranzitiv, *a începe*. Și, o dată stabilită "ecuația" *a demara = a începe*, s-a ajuns foarte ușor la contexte în care *a demara* este folosit și la diateza pasivă, ca, de altfel, orice verb tranzitiv, de exemplu: "Lucrările *au fost demarate*", "*Sunt deja demarate* pregătirile pentru sezonul rece" etc. Constatăm, prin urmare, că verbul la care ne referim a dobândit în ultima vreme – fie și printr-o îndrăzneță (am zis "curioasă") echivalare semantică cu *a începe* – o revitalizare și, implicit, o nouă actualizare a valorii lui tranzitive inițial limitate, mai mult sau mai puțin ieșite din vocabularul activ al vorbitorului comun, și cunoaște azi o utilizare extrem de largă, nu departe de a deveni ceea ce, cu o expresie originală, Iorgu Iordan numea "șlagăre lingvistice". Ne întrebăm dacă avem a face aici cu o inovație lingvistică. Și dacă da, cât timp va rezista ea? Oricum, răspunsul corect, autoritar îl va oferi exercițiul și evoluția limbii române literare în viitor.

2. Un alt verb de asemenea foarte frecvent utilizat în limba de azi, și când trebuie și când nu, este *a debuta*, preluat tot din franceză – *débuter*. După cum arată dicționarele românești care îl înregistrează, el are sensul "a face primii pași într-o profesiune sau carieră (de obicei literară ori artistică)" (cf. DEX, s. v.). Astfel, despre un autor sau un artist (actor) se spune că *debutează* atunci când se află la prima lucrare publicată ori la primul rol interpretat într-o piesă de teatru sau într-un film. Se vede bine că verbul este intransitiv, adică nu se poate construi cu un complement direct. Ba chiar mai mult – și aceasta interesează în primul rând –, fiind intransitiv, el nu poate fi întrebuințat la diateza pasivă, ca toate verbele intransitive, de altfel. Totuși, exprimarea actuală ne face surpriza de a-l întâlni folosit la diateza pasivă. Iată, spre exemplu, într-un interviu luat unui actor și publicat într-o revistă literară săptămânală, citim această frază: "Personal, am debutat la Baia Mare. Dacă ar fi fost după teatrele din București, cred că *nu eram* nici acum *debutat*" ("Orizont", 1 II 1985, p. 3, col. 1), iar un critic de teatru, tot într-un interviu, transmis radiofonic, spune de asemenea: "Aici, la naționalul timișorean, *au fost debutați*, cu ani în urmă, câțiva artiști de prestigiu" (Radio Timișoara, 10 II 1984). Așadar: *nu eram debutat, au fost debutați*. Cum s-ar "traduce" asta într-o bună limbă românească – e foarte greu de spus. Probabil că în nici un fel. Încât, este, cel puțin pentru mine, limpede că de această dată nu mai poate fi vorba nicicum de vreo inovație, ci de o abatere, de o utilizare forțată (chiar silită) a acestui verb, într-o formă gramaticală (diateză) total incompatibilă cu sensul lui intransitiv. Va fi fiind aici, probabil, intenția (sau dorința) de o delimitare și detașare de exprimarea comună, obișnuită, printr-un soi de limbaj specific sau special – acela al spațiilor și sălilor de teatru (și cinema)

–, însă trebuie înțeles bine și bine știut că limba literară își are legile și normele ei gramaticale, ce nu pot fi încălcate ori forțate de nimeni, după propria vreare ori propriul plac.

În finalul acestor constatări, am socotit cel puțin interesant să semnalăm "aparitia" unui verb nou în limba română, și anume *a origina!* Este format, după cum se vede, de la substantivul feminin *origine*. Nu se află înregistrat în nici unul dintre dicționarele noastre existente (inclusiv aici și lucrarea profesoarei Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, București, Editura Albatros, 1982), așa încât el reprezintă o creație foarte recentă. L-am întâlnit folosit de două ori, de fiecare dată la diateza pasivă, într-o pagină a unui articol publicat în fosta revistă *Forum* a Ministerului Educației și Învățământului. Iată și contextele respective: "Subiectivismul, care își mai face uneori loc în practica notării, *este originat* de interacțiunea specifică a unor factori individuali și extraindividuali" (*Forum*, 1985, nr. 12, p. 34) și: "În sfârșit, subiectivismul *poate fi originat* și de influența și presiunea exercitate asupra examinatorului de către cele mai diferite persoane" (*Ibidem*, p. 34). Neîndoindu-ne, sensul atribuit acestui nou verb, *a origina*, folosit la pasiv este "a-și avea originea, motivația sau cauza în ceva", "a fi determinat de ceva". Și atunci, se ivește numaidecât întrebarea: de ce nu se va fi putut spune, la fel de bine și mai pe înțelesul cititorului: "Subiectivismul *este determinat (cauzat)* de interacțiunea...", respectiv "subiectivismul *poate fi determinat (cauzat)* și de influența și presiunea..."? Neuitând că articolul din care am citat apare într-o publicație ce poartă girul celei mai înalte instituții a învățământului și educației, întrebarea amintită devine cu atât mai justificată, mai firească. Iar răspunsul (poate singurul) ce i s-ar putea da ar fi: dorința expresă de originalitate (cu orice preț) și de evitare (respingere) a exprimării comune, obișnuite, statornicite prin exercițiu lingvistic neîntrerupt. Fără îndoială, originalitatea în expresie este un fapt pozitiv, laudabil, chiar un factor de progres câtă vreme ea nu aduce atingere bunelor uzanțe lingvistice, consacrate. În cazul verbului semnalat aici, *a origina*, rămâne însă de văzut dacă limba îl va promova ca atare în uzul ei curent, ca pe un element viabil, sau, dimpotrivă, el va trece doar ca o creație personală de moment, un fapt cu totul singular, adică, dacă nu e prea mult spus, un *hápax legómenon*.